

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 15 (Nisan/April 2024), s. 1411-1426.

Geliş Tarihi-Received: 25.03.2024

Kabul Tarihi-Accepted: 21.04.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1458397

Çin Uygarlığında Flütün Tarihsel Gelişimi

Historical Development of Flute in Chinese Civilization

Ümran Ezgi ÖZYÖRÜK*

Öz

Çin uygarlığı, sadece Asya'da değil, aynı zamanda dünya çapında da derin etkilere sahiptir. İpek Yolu gibi ticaret yolları, kültürel ve ekonomik değişimleri teşvik ederek Çin medeniyetinin yayılmasına katkıda bulunmuş, matbaanın icadı gibi önemli buluşlar ve keşifler, Çin'in bilimsel ve teknolojik ilerlemesinin dünya çapında tanınmasını sağlamıştır. Tüm bu gelişmelerin yanında, tarih boyunca müzik alanında da önemli değişimler gösteren Çin'in en önemli geleneksel çalgılarından birisi de flüttür. Çin kültürünün önemli bir parçası olan bu enstrüman, tarihsel gelişimi boyunca birçok alanda kullanılmış, değişiklik ve yenilik yaşamıştır. Antik Çin'den bugüne Çin'de flüt; zamanla değişmiş, çeşitlenmiş, farklı bölgelerde birçok flüt türü ortaya çıkmış ve buna paralel olarak enstrümanın yapımında kullanılan malzemelerde de değişiklikler yaşanmıştır. Araştırmada flüt çalgısının Çin uygarlığında gelişen hanedanlıklar dönemlerindeki rolünün tespiti, farklı türlerde yapılan flütlerin özellikleri ve kullanım alanlarının ortaya konulması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden kültür analizi (etnografya) deseni kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Çin Uygarlığının her döneminde Çin flütünün yapısı ve kullanıldığı alanların değiştiği ve çeşitlendiği, Neolitik döneme ait yumurta şekilli düdükler, kemik borular, sequencei adı verilen tek kamışlı, iki kamışlı ve üç kamışlı flütler, Antik dönemdeki bambu flüt türleri, Dizi, Xindi, Xiao, Qudi flütleri ve Hanedanlıklar süresince gelişen bu flütlerin günümüzde de hala dinamik bir enstrüman olarak varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin, hanedanlık, müzik, kültür, flüt.

Abstract

Chinese civilization has had a profound impact not only in Asia but also around the world. Trade routes such as the Silk Road contributed to the spread of Chinese civilization by promoting cultural and economic exchanges, and important inventions and discoveries such as the invention of the printing press brought worldwide recognition of China's scientific and technological progress. In addition to all these developments, the flute is one of the most important traditional instruments of China, which has undergone significant changes in the field of music throughout history. This instrument, which is an important part of Chinese culture, has been used in many areas throughout its historical development and has experienced changes and innovations. Flute in China from ancient China to today; It has changed and diversified over time, many types of flutes have emerged in different regions, and in parallel, there have been changes in the materials used in the construction of the instrument. In the research, cultural analysis (ethnography) pattern, one of the qualitative research methods, was used to determine the role of the flute instrument in the periods of

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, e-posta: ezgiguleken@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0352-3651.

dynasties that developed in Chinese civilization and to reveal the characteristics and usage areas of flutes made in different types. As a result of the research, the structure of the Chinese flute and the areas in which it was used changed and diversified in every period of the Chinese Civilization, egg-shaped whistles from the Neolithic period, bone pipes, single-reed, two-reed and three-reed flutes called sequencei, types of bamboo flutes in the ancient period, Dizi, Xindi, Xiao. It has been determined that Qudi flutes and these flutes, which developed throughout the Dynasties, still exist as a dynamic instrument today.

Keywords: China, dynasty, music, culture, flute.

Giriş

Çin, dünya tarihindeki en eski ve en zengin uygarlıklardan birine ev sahipliği yapmaktadır. Binlerce yıllık geçmişi boyunca, Çin uygarlığı kültür, bilim, sanat ve politika alanlarında etkileyici başarılar elde etmiş ve dünya medeniyetine önemli katkılarda bulunmuştur. Çin'in tarih sahnesine çıkışı, Neolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Yangtze ve Sarı Nehir vadilerindeki antik yerleşimler, Çin medeniyetinin kökenlerini oluşturmaktadır (Çakan, 2017, s. 111). İlk devlet yapıları ve yönetim biçimleri, M.Ö. 2. binyılda Shang Hanedanlığı ve Zhou Hanedanlığı dönemlerinde ortaya çıkmıştır. Bu dönemlerde yazı sistemi gelişmiş, metalurji alanında ilerlemeler kaydedilmiş ve felsefi düşüncenin temelleri atılmıştır.

Çin tarihindeki önemli dönemlerden biri İmparatorluk Dönemi'dir. İlk imparator Qin Shi Huang tarafından M.Ö. 221 yılında kurulan Qin Hanedanlığı, Çin'i birleştirerek Orta Krallık'ı (Çin'in ortasındaki bölge) oluşturmuştur (Yıldırım, 2021, s. 57). Bu dönemde Çin, yapısal ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra felsefe, edebiyat, mimari ve sanat alanlarında da büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Han Hanedanlığının (M.Ö. 206 - M.S. 220) altın çağı da bu döneme denk gelir ve Çin kültürünün birçok temel ögesi bu dönemde oluşmuştur. Han Hanedanlığı, Han Gaozu (Han Gaodi) tarafından kurulmuştur. Gaozu, kendi dönemindeki siyasi karışıklıkları sona erdirmiş ve Çin'i birleştirmiştir. Han Hanedanlığı, Gaozu'nun oğlu Han Wudi döneminde büyük bir güç haline gelmiş ve Çin'in sınırlarını genişletmiştir (Çakan, 2017, s. 118). Han Wudi dönemi, hanedanlığın zirvesi olarak kabul edilir. Bu dönemde, Çin'de birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Çin'in coğrafi keşifleri artmış, ipek yolu ticareti gelişmiş ve kültürel değişimler yaşanmıştır (Yıldırım, 2021, s. 25). Bu dönem Çin kültürü, dil ve yönetim anlayışı üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Han Hanedanlığının yöneticileri, merkeziyetçi bir yönetim anlayışı benimsemiş ve imparatorluk üzerinde sıkı bir kontrol kurmuşlardır. Han Hanedanlığı döneminde Çin'in bürokrasisi ve eğitim sistemi önemli ölçüde gelişmiştir ancak bu dönemde, iç ve dış tehditlerle de karşılaşmıştır. İçeride, hanedanlığın sonlarına doğru, yönetimdeki yolsuzluk ve baskılar artmış, isyanlar patlak vermiş ve hanedanlık zayıflamıştır. Dışarıdan, Xiongnu gibi göçebe kabilelerin saldırılarıyla karşılaşmış ve sınır savunması zorlaşmıştır. Han Hanedanlığı, M.S. 220'de Çin'in Üç Hanedanlık dönemi ile (Wei, Shu ve Wu Hanedanlıkları sona ermiştir. M.S. 220 ila 280 arasında yaşanan Üç Hanedanlık Dönemi; savaşlar, siyasi entrikalar ve toplumsal değişimlerle dolu karmaşık bir süreç olup, Çin'in bölünmüş bir devlet olarak varlığını sürdürdüğü bir zaman dilimidir (Yıldırım, 2021, s. 93). Bu dönemde, üç ana hanedanlık olan Wei, Shu ve Wu hanedanlıkları, Çin'in çeşitli bölgelerinde egemenlik mücadelesi vermiştir. Üç hanedanlık, Çin tarihindeki en ünlü savaş liderleri ve stratejistlerin ortaya çıktığı bir süreçtir ve bu süreçteki savaşlar, Çin edebiyatının ve sanatının önemli eserlerine ilham kaynağı olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Çin'de siyasi istikrarsızlık ve toplumsal bölünmüşlüğü de doruk noktası olarak kabul edilebilir. Han Hanedanlığının çöküşüyle birlikte ülke, iç savaşlarla ve isyanlarla sarsılmıştır. Bu dönemdeki savaşlar ve siyasi mücadeleler, nüfusun büyük bir kısmının hayatını etkilemiş ve toplumsal yapıda derin değişimlere neden olmuştur (Kaçer, 2017, s. 150). Ancak Üç Hanedanlık Dönemi

sadece savaşlarla değil, aynı zamanda kültürel ve entelektüel gelişmelerle de doludur. Bu dönemde, Çin’de edebiyat, sanat ve felsefe alanlarında önemli ilerlemeler kaydedilmiş, yeni düşünce okulları ortaya çıkmış ve Çin kültürü zenginleşmiştir.

Üç Hanedanlık Dönemi’nin sonu, Cao Wei krallığının Jin Hanedanı tarafından fethedilmesiyle ve Çin’in yeniden birleştirilmesiyle gelir. Bu, Çin tarihinde Jin Hanedanı’nın kuruluşunu ve ardından Süryani Altın Çağı olarak adlandırılabilir bir dönemi başlatmıştır. MS 265 ile 420 yılları arasında varlığını sürdüren Jin Hanedanlığı, Çin’in yeniden birleştirilmesi ve istikrarının sağlanması için önemli bir rol oynamıştır (Yıldırım, 2021, s. 101). Jin Hanedanlığı, Batı Jin ve Doğu Jin olmak üzere iki döneme ayrılır ve bu iki dönemde de Çin’in siyasi, kültürel ve toplumsal yapısında önemli değişimler yaşanmıştır.

Batı Jin Hanedanlığı, MS 265 ile 316 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bu dönemde, Sima Yan tarafından kurulan Jin Hanedanlığı, Çin’in yeniden birleştirilmesi amacıyla birçok savaşı yürütmüş ve çeşitli toprakları fethetmiştir. Ancak bu dönemde, Hanedanlık iç çekişmelerle ve baskılarla mücadele etmiş ve toplumsal istikrarsızlık yaşanmıştır (Durdular, 2006, s. 6).

Doğu Jin Hanedanlığı ise, MS 317 ile 420 yılları arasında varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde, Jin Hanedanlığının başkenti doğuya taşınmış ve Çin’in siyasi merkezi doğuya kaymıştır. Doğu Jin Hanedanlığı dönemi, çeşitli iç ve dış tehditlerle karşılaşmış ve toprak kayıpları yaşamıştır. Ancak bu dönemde, Çin’in kültürel ve entelektüel yaşamında önemli gelişmeler kaydedilmiş ve sanat, edebiyat ve felsefe alanlarında büyük ilerlemeler sağlanmıştır (Durdular, 2006, s. 6). Bu dönem, Çin’in tarihî ve kültürel gelişiminde önemli bir dönemdir. Çin’in yeniden birleştirilmesi ve istikrarının sağlanması için bu süreçte çok çaba harcanmış, ancak aynı zamanda iç çekişmeler ve dış tehditlerle mücadele edilmiştir.

M.S. 420 ile 589 yılları arasında yaşanan Güney ve Kuzey Hanedanları dönemi, Çin’in kuzey ve güney bölgeleri arasındaki siyasi bölünmeyi ifade eder. Kuzeyde, eski Jin topraklarında kalan bölgelerde çeşitli krallıklar ve hanedanlar egemenlik mücadelesi vermiştir. Güneyde ise, eski Jin topraklarının güneyindeki krallıklar, bağımsızlık ilan etmiş ve kendi hanedanlıklarını kurmuşlardır. Kuzeydeki krallıklar arasındaki en önemli hanedanlıklardan biri, Kuzey Wei Hanedanıdır. Kuzey Wei, kuzey Çin’deki en güçlü hanedanlardan biri olarak bilinir. Diğer önemli hanedanlar arasında Kuzey Qi ve Kuzey Zhou gibi krallıklar yer almaktadır (Çakan, 2017, s. 120). Güneyde ise, Güney Hanedanları olarak bilinen çeşitli hanedanlar hüküm sürmüştür. Bu hanedanlar arasında Song, Qi, Liang ve Chen gibi krallıklar bulunmaktadır. Güney Hanedanları, kuzeydeki krallıklarla sürekli mücadele etmiş ve çeşitli siyasi entrikalarla karşılaşmıştır.

Güney ve Kuzey Hanedanları dönemi, Çin tarihindeki siyasi bölünmeyi ve toplumsal değişimi temsil eder. Bu dönemde, kuzey ve güney bölgeleri arasındaki kültürel ve siyasi farklılıklar derinleşmiş, ancak aynı zamanda bu bölgeler arasında ticaret ve kültürel alışveriş de devam etmiştir. Güney ve Kuzey Hanedanları dönemi, Çin tarihindeki birçok önemli gelişmenin de yaşandığı bir dönemdir (Yıldırım, 2021, s. 115). Bu dönemde, Çin’in dini ve felsefi düşünceleri üzerinde önemli etkileri olan Budizm ve Taoizm gibi inançlar yayılmıştır. Ayrıca, Çin’in tarım, ticaret ve sanayi alanlarında da önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

M.S. 581 ile 618 yılları arasında hüküm süren Sui Hanedanlığı, Çin’in Güney ve Kuzey Hanedanları döneminin sona ermesiyle başlamış ve Tang Hanedanlığının kuruluşuyla sona ermiştir (Durdular, 2006, s. 7). Sui Hanedanı’nın kurucusu ve ilk imparatoru, Yang Jian (Sui Wendi) olarak bilinir. Sui Hanedanı, Çin’in yeniden

birleştirilmesi amacıyla çeşitli askeri kampanyalar yürütmüş ve çeşitli bölgeleri fethetmiştir. Sui Wendi, bu dönemde Çin'i istikrara kavuşturmuş, ekonomiyi canlandırmış ve bürokratik reformlar gerçekleştirmiştir. Özellikle Grand Canal gibi büyük altyapı projelerini başlatarak, Çin'in iç ticaretini kolaylaştırmış ve ülkenin ekonomik refahını artırmıştır. Sui Hanedanı dönemi, aynı zamanda kültürel ve entelektüel gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, Çin'in edebiyatı, sanatı ve felsefesi önemli ilerlemeler kaydetmiş, Budizm gibi dinlerin yayılmasıyla Çin kültürü zenginleşmiştir (Yıldırım, 2021, s. 133). Ancak Sui Hanedanı'nın saltanatı, yüksek vergiler, zorunlu çalışma ve halkın hoşnutsuzluğu gibi sorunlarla da gölgelenmiştir. Ayrıca, Sui Hanedanı'nın askeri seferleri ve büyük altyapı projeleri, imparatorluğun kaynaklarını aşırı derecede tüketmiş ve halk arasında yaygın bir memnuniyetsizliğe neden olmuştur. Sui Hanedanı'nın sonu, halk isyanları ve iç karışıklıkların artmasıyla gelmiştir. Sui Hanedanı'nın son imparatoru, Sui Yangdi'nin (Sui Wen) saltanatı döneminde, halk isyanları patlak vermiş ve bu isyanlar sonucunda hanedanlık yıkılmıştır. Sui Hanedanı, Çin tarihinde kısa ömürlü olmasına rağmen, Çin'in yeniden birleştirilmesi ve istikrarının sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu hanedanlık, Tang Hanedanlığı'nın kuruluşuna zemin hazırlamıştır.

Tang Hanedanlığı M.S. 618 ile 907 yılları arasında hüküm sürmüştür. Tang Hanedanı, Sui Hanedanı'nın çöküşünden sonra Çin'i yeniden birleştiren ve ülkeyi istikrara kavuşturan bir hanedandır. Tang Hanedanlığı, Çin tarihindeki en uzun süreli ve en güçlü hanedanlardan biridir (Durdular, 2017, s. 7). Tang Hanedanı, Li ailesi tarafından kurulmuştur. Hanedanın ilk imparatoru, Tang Gaozu olarak bilinen Li Yuan'dır. Li Yuan, hükümdarlık sürecinde Sui Hanedanı'na karşı isyan ederek Tang Hanedanı'nı kurmuştur. Tang Hanedanlığı'nın kuruluşuyla birlikte, Li ailesi tarafından yönetilen birçok imparatorluk dönemi başlamıştır. Bu dönemi, Çin tarihinde altın çağ niteliğindedir çünkü bu dönemde Çin'de büyük bir ekonomik refah ve kültürel gelişme yaşanmıştır. Tang Hanedanlığı, ülkeyi sınırları genişletmiş, ekonomiyi canlandırmış ve toplumsal reformlar gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Tang dönemi, Çin'in sanatı, edebiyatı, mimarisi ve felsefesi üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Tang Hanedanı'nın yönetimi altında, Çin, Orta Asya'daki Türk ve Tibet krallıklarıyla diplomatik ilişkiler kurmuş ve ticaret yollarını güvence altına almıştır (Yıldırım, 2021, s. 143). Bu dönemde, Çin'in başkenti olan Chang'an (bugünkü Xi'an), dünyanın en büyük ve en gelişmiş şehirlerinden biri haline gelmiş ve Doğu ile Batı arasında önemli bir kültürel alışveriş merkezi olmuştur. Tang Hanedanı dönemi, aynı zamanda Çin'in siyasi ve toplumsal yapısında da önemli değişikliklere tanık olmuştur. Bu dönemde, Çin'in bürokrasisi gelişmiş, devletin yönetimi merkezî bir yapıya kavuşmuş ve Çin'in idari sistemi büyük ölçüde standartlaştırılmıştır. Ayrıca, Tang Hanedanı döneminde Çin, Çin'in altın çağının bir parçası olan "Dört Büyük İcat" dönemine de tanıklık etmiştir. Ancak, Tang Hanedanı dönemi sonunda, iç çekişmeler ve dış saldırılar nedeniyle hanedanlık zayıflamış ve sonuç olarak çökmüştür. Tang Hanedanı'nın sonlarına doğru, isyanlar patlak vermiş, saray entrikaları artmış ve halk arasında hoşnutsuzluk yayılmıştır. Bu durum, Tang Hanedanı'nın sonunu hızlandırmış ve Çin'in siyasi istikrarsızlığa sürüklenmesine neden olmuştur.

Beş Hanedan On Krallık Dönemi, Çin tarihinde oldukça karmaşık ve hareketli bir dönem olarak bilinir. M.S. 907 ile 960 yılları arasında yaşanan bu dönemde, Çin İmparatorluğu'nun merkezi otoritesi büyük ölçüde zayıflamış ve ülke bir dizi bölgesel hükümetin kontrolü altına girmiştir. Beş Hanedan On Krallık Dönemi, Çin'in tarihindeki siyasi bölünmenin en belirgin örneklerinden birini oluşturur (Çakan, 2017, s. 122). Bu dönem, Çin'de beş hanedanın (Liao, Tang'ın kuzey Hanedanları, Jin, Han ve Zhou) ve on bağımsız krallığın (Wuyue, Min, Chu, Nanping, Son Shu, Jingnan, Kuzey Han, Former

Shu, Son Han ve Güney Han) egemenlik sürdüğü ve Çin İmparatorluğu'nun iç çekişmeler, isyanlar ve dış saldırılar nedeniyle siyasi parçalanma ve kaos yaşadığı bir dönemdir. Bu dönemde, çeşitli hanedanlar ve krallıklar arasında savaşlar yaşanmış, topraklar el değiştirmiş ve Çin toplumu büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu dönemde, Çin'in kültürel ve ekonomik hayatı da önemli değişimler yaşamıştır. Çin, dönemin siyasi istikrarsızlığına rağmen edebiyat, sanat ve felsefe alanlarında önemli ilerlemeler kaydetmiş ve Çin kültürü zenginleşmiştir. Ayrıca, ticaret ve ekonomi de bu dönemde canlanmış ve Çin'in ticaret yolları Orta Asya ve diğer bölgelerle aktif hale gelmiştir. Beş Hanedan On Krallık Dönemi, Çin tarihindeki siyasi ve toplumsal değişimin önemli bir örneğini temsil eder. Bu süreçteki siyasi ve toplumsal bölünme, Çin'in bir sonraki dönemde yeniden birleşmesine ve daha sonra Song Hanedanı gibi daha güçlü bir merkezi otoritenin yeniden tesis edilmesine yol açmıştır.

Song Hanedanı, M.S. 960 ile 1279 yılları arasında hüküm sürmüştür. Beş Hanedan On Krallık Dönemi'nin sonunda çıkan iç savaşların ardından kurulmuştur. Çin'i yeniden birleştiren ve ülkeyi istikrara kavuşturan bir hanedandır. Song Hanedanı, Beş Hanedan On Krallık Dönemi'nin Hanedanının kurucusu, Song Taizu olarak da bilinen Zhao Kuangyin'dir. Zhao Kuangyin, 960 yılında tahta çıkmış ve Çin'i yeniden birleştirmek için bir dizi askeri kampanya düzenlemiştir (Yıldırım, 2021, s. 163). Song Hanedanı dönemi, Çin'in siyasi istikrara kavuştuğu ve ekonomik olarak canlandığı bir dönem olarak bilinir. Hanedanlık, merkezîyetçi bir yönetim anlayışı benimsemiş ve devletin gücünü artırmıştır. Ayrıca, Song Hanedanı döneminde Çin, bürokrasiyi geliştirmiş, vergi sistemi üzerinde reformlar yapmış ve hukukun üstünlüğünü vurgulamıştır. Bu dönemin, Çin'in kültürel ve entelektüel gelişmelerinin de doruk noktasını temsil ettiği söylenebilir. Dönemde, edebiyat, sanat, felsefe ve bilim alanlarında büyük ilerlemeler kaydedilmiş, Çin kültürü zenginleşmiş ve gelişmiştir. Özellikle, Song Hanedanı döneminde Neo-Konfüçyüsçülük gibi yeni düşünce akımları da ortaya çıkmış ve Çin'in entelektüel yaşamı canlanmıştır. Ancak, Song Hanedanı dönemi, Çin'in dış tehditlerle de karşılaştığı bir dönemdir. Özellikle, kuzeydeki Jurchen kabilelerinin saldırıları ve güneydeki güçlü savaşçı krallıkların varlığı, Song Hanedanı'nı sürekli bir tehdit altında tutmuştur. Bu dönemde, hanedanlık sınırlarını korumak için çeşitli askeri kampanyalar düzenlemiş ancak Jurchen'in Jin Hanedanı olarak bilinen devletinin saldırılarına karşı başarısız olmuş ve çöküşe geçmiştir.

Song Hanedanlığının çöküşüyle ortaya çıkan Liao Hanedanlığı, Çin tarihinde önemli bir dönemi temsil eden ve Orta Doğu ve Kuzeydoğu Asya'da hüküm süren bir hanedandır. 907 ile 1125 yılları arasında varlığını sürdüren Liao Hanedanı, Çin'in Beş Hanedan On Krallık Dönemi'ndeki istikrarsızlık ve bölünme sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu hanedanlık, tarihte "Moğol Hanedanı" olarak da bilinir. Liao Hanedanı, Khitan adı verilen bir Moğol etnik grubu tarafından kurulmuştur. Hanedanının kurucusu Abaoji'dir ve hanedanın başkenti Shangjing (günümüzdeki İç Moğolistan Özerk Bölgesi'nde bulunur) olarak bilinmektedir (Yıldırım, 2021, s. 179). Liao Hanedanı'nın kuruluşu, Çin'in kuzey bölgelerini kontrol etmek ve Çin'e karşı bir güç oluşturmak amacıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Liao Hanedanı'nın Çin'in kuzey bölgelerindeki hakimiyeti, Çin'in siyasi haritasını şekillendirmiştir. Liao Hanedanı'nın yönetimi altında, Çin'in kuzey bölgeleri Moğol kültürü ve etkisi altına girmiş ve Çin kültürü ile Moğol kültürü arasında bir etkileşim yaşanmıştır. Liao Hanedanı'nın en önemli dönemlerinden biri, Song Hanedanı ile olan ilişkileridir. Song Hanedanı ile Liao Hanedanı arasındaki ilişkiler, zaman zaman dostane zaman zaman da düşmanca olmuştur. İki hanedan arasında bir dizi savaş yaşanmış ve barış antlaşmaları imzalanmıştır. Ancak, genel olarak, Liao Hanedanı ve Song Hanedanı arasındaki ilişkiler, ticaret ve kültürel alışveriş gibi alanlarda bir tür denge

sağlamıştır. Liao Hanedanı'nın sonu, Jurchen kabilelerinin Jin Hanedanı olarak bilinen bir devleti kurmasıyla gelmiştir.

Yeni Jin Hanedanı, Liao Hanedanı'nın topraklarını fethetmiş ve hanedanlığı sona erdirmiştir (Yıldırım, 2021, s. 188). Yeni Jin Hanedanı, Çin tarihinde kısa ömürlü ancak önemli bir dönemi temsil eden bir hanedandır. Bu hanedan, Çin'deki Jin Hanedanı'nın ardından 1125 ile 1234 yılları arasında varlık göstermiştir. Yeni Jin Hanedanı, aynı zamanda Jin Hanedanı'nın Jin olarak anılan devletlerinden biridir ve Liao Hanedanı'nın yerine geçmiştir. Yeni Jin Hanedanı, Jurchen adı verilen bir halk tarafından kurulmuştur. Jurchenler, Liao Hanedanı'nı yıkmış ve Jin adı altında kendi hanedanlıklarını kurmuşlardır. Yeni Jin Hanedanı'nın başkenti, günümüzde Pekin'in yakınlarında bulunan Zhongdu'dur. Bu dönemde, Çin'in kuzey bölgeleri Jurchen hâkimiyeti altına girmiş ve Çin tarihinde birçok kültürel etkileşim yaşanmıştır. Yeni Jin Hanedanı'nın yönetimi altında, Çin'deki kültürel yaşam ve entelektüel gelişmeler önemli ölçüde etkilenmiş ve Çin'in kuzey bölgelerinde Jurchen kültürü hakim olmuştur. Çin'in güney bölgeleri ise Song Hanedanı'nın yönetimi altında kalmış ve Çin'in siyasi bölünmesi devam etmiştir. Ancak, Yeni Jin Hanedanı, Song Hanedanı ile birçok savaş yaşamış ve bu savaşlar sonucunda Song Hanedanı'nın gücü önemli ölçüde zayıflamıştır. Yeni Jin Hanedanı'nın sonu, 1234 yılında Moğol istilasıyla gelmiştir. Moğollar, Yeni Jin Hanedanı'nı yenilgiye uğratmış ve Çin'in kuzey bölgelerini ele geçirmiştir. Bu olay, Çin tarihindeki siyasi dengeleri değiştirmiş ve Moğolların Çin'e olan etkisini artırmıştır.

Yuan Hanedanlığı, 13. ve 14. yüzyıllar arasında Çin'de hüküm süren bir hanedanlıktır. Moğol İmparatorluğu'nun Çin toprakları üzerindeki egemenliğini ve Moğol kültürünün Çin medeniyeti üzerindeki etkilerini işaret eder. Yuan Hanedanlığı, Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın torunu Kubilay Han tarafından kurulmuştur. Kubilay Han, 1271 yılında Çin tahtına geçerek Yuan Hanedanlığı'nı ilan etmiştir (Yıldırım, 2021, s. 195). Yuan Hanedanlığı'nın yönetim yapısı, Moğol İmparatorluğu'nun tipik özelliklerini yansıtır. İmparator Kubilay Han, "Büyük Kağan" unvanını taşımakta ve ülkenin tamamındaki yönetimi kontrol etmekteydi. Ancak, yerel yönetimde Çinli bürokratlar da etkili olmuş ve Çin'in geleneksel devlet idaresi yapısı korunmuştur. Yuan Hanedanlığının en önemli özelliklerinden biri, hükümdarlık başkenti olarak Pekin'in seçilmesidir. Kubilay Han, Pekin'de Büyük Han sarayını inşa ettirerek şehri imparatorluk başkenti haline getirmiştir. Bu, Pekin'in Çin'in siyasi merkezi olarak uzun bir süre varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Yuan Hanedanlığı, Çin kültürü üzerinde önemli etkiler bıraktı. Moğol yöneticiler, yerel gelenekleri ve kültürü korudu ve hatta bazılarına destek verdi. Ancak, Moğol İmparatorluğu'nun kültürel doktrini de Çin üzerinde etkili olmuştur. Örneğin, Yuan Hanedanlığı döneminde Moğolca, resmi bir dil olarak kabul edilmiş ve Çin yöneticileri Moğol geleneklerine adapte olmuştur. Ayrıca, Yuan Hanedanlığı döneminde İslam ve Batı dünyasıyla olan temaslar arttı. Bu dönemde Çin'e gelen Müslüman tüccarlar ve gezginler, ticaretin yanı sıra bilgi ve fikir alışverişinde bulunmuşlardır (Yıldırım, 2021, s. 198). Aynı zamanda, Marco Polo gibi Batılı gezginler de Çin'i ziyaret etmiş ve Yuan Hanedanlığı hakkında detaylı raporlar yazmışlardır. Ancak Çin'in kuzeyindeki halk, Moğol yönetimine karşı bir isyan başlatmış ve sonunda Çin halkının Ming Hanedanı'nı kurmasına öncülük etmişlerdir. 1368 yılında Yuan Hanedanı'nın (Moğol Hanedanı) sona ermesiyle Ming Hanedanı kurulmuştur.

Ming Hanedanı, 14. yüzyılın sonlarından 17. yüzyılın ortalarına kadar hüküm süren, Çin'in Orta Krallık'taki etkileyici bir dönemine işaret etmektedir. Bu dönem, Çin'in dünyaya açılma politikalarının ve içsel gelişmelerinin zirve yaptığı bir dönem olarak bilinmektedir. Ming Hanedanı'nın kurucusu Zhu Yuanzhang, İmparator Hongwu olarak tahta çıktı ve Çin'i yeniden birleştirmek ve topraklarını yeniden düzenlemek için bir dizi

reform başlattı. Ming Hanedanı döneminde, iç politikaların ve reformların bir parçası olarak çeşitli önemli gelişmeler yaşanmıştır (Çakan, 2017, s. 124). İmparator Hongwu'nun yönetimi altında, merkezi otoritenin güçlendirilmesi ve toprak düzenlemeleri gibi önemli reformlar yapılmış, aynı zamanda, hükümetin bürokratik yapısı güçlendirilerek devlet kontrolü artırılmıştır. Ming Hanedanı döneminde, kültür ve sanatta da dikkat çekici gelişmeler yaşanmıştır. Çin'in edebiyatı, şiiri, resmi, mimarisi bu dönemde büyük bir gelişim göstermiş hatta Ming Hanedanı'nın başkenti olan Nanjing ve sonrasında Beijing, sanat ve mimarinin merkezi haline gelmiştir (Büyük ve gösterişli yapılar, düzenlenmiş bahçeler ve seramik sanatı Ming döneminde gelişmiştir. Ming Hanedanı, dış ilişkilerde de önemli bir rol oynamış, Ming döneminde Çin, "Denizlerin Hakimi" unvanını kazanmış ve Çinli denizciler ve kâşifler tarafından çeşitli deniz seferleri gerçekleştirilmiştir (Çakan, 2017, s. 125). Bunların en ünlüsü, Zheng He'nin liderliğindeki büyük deniz seferleridir. Ayrıca, Ming Hanedanı döneminde, Çin'in ticareti ve dış ilişkileri geliştirildi ve Çin, dünya ticaretinde önemli bir rol oynamış ancak, Ming Hanedanı'nın son yılları iç sorunlar ve dış tehditlerle gölgelenmiştir. Ekonomik zorluklar, yönetimdeki yozlaşma ve dış istilalar Ming Hanedanı'nın çöküşüne katkıda bulunmuş ve sonunda, 1644 yılında Ming Hanedanı, Mançu istilasıyla sona ermiş ve yerine Qing Hanedanı geçmiştir.

Qing Hanedanı'nın kurucusu, Moğolistan kökenli bir halk olan Mançuların lideri Nurhaci'dir. Nurhaci, 17. yüzyılın başlarında Mançu klanlarını birleştirerek Qing Hanedanı'nı kurmuş, 1616 yılında "Liao'nun İmparatoru" unvanını almış, 1636'da ise "Qing'in İmparatoru" unvanını alarak kurduğu hanedanın adını resmen Qing olarak değiştirmiştir. Nurhaci'nin yerine oğlu Hong Taijinin geçtiği dönemde, Qing Hanedanı, Çin'in kuzey bölgelerini fethetmiş ve 1644'te Çin'in başkenti Beijing'i ele geçirerek Ming Hanedanı'nı devirmiştir (Doğan ve Arslan, 2023, s. 83). Qing Hanedanı'nın Mançu yönetimi, Çin kültürüne ve toplumuna entegre olmaya çalışmakla beraber, kendi kültürel ve dil kimliğini korumak istemiştir. Bu dönemde, Qing Hanedanı'nın dil politikaları, Çinlilerin Mançuca konuşmalarını ve Mançu geleneklerine uygun davranmalarını gerektirmiştir. O dönemde Hanedanı'nın dış politikası, Çin'in sınırlarını genişletmek ve etki alanını artırmak üzerine odaklanmıştır. Böylelikle Qing Hanedanı, 18. yüzyıl boyunca Orta Asya'ya ve Moğolistan'a doğru birhayli genişlemiş, ayrıca denizası ticaret ve ilişkiler teşvik edilerek Avrupa ve diğer ülkelerle diplomatik ilişkiler kurulmuştur. 19. yüzyılın sonlarına doğru içsel zayıflıklarla ve dış baskılarla karşı karşıya kaldı Qing Hanedanı, iç isyanlar, toprak kayıpları ve yabancı müdahalelerin etkisiyle zor durumda kalarak sonunda, 1912 yılında Xinhai Devrimi'nin ardından son imparator Puyi tahttan indirilmiş ve Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Çin Müzik Kültürü

Çin müziği İlk çağdan itibaren Çin'in farklı bölgelerinde ve farklı dönemlerinde çeşitli formlarda gelişmiştir. Arkeolojik buluntular, Neolitik Çin dönemine kadar uzanan müzik aletlerini ve müziğin varlığını göstermektedir. Bu dönemde kullanılan müzik aletleri arasında tahta ve taş flütler, pişmiş toprak ziller ve tahta davullar bulunmaktadır.

Zhou Hanedanlığı döneminde müziğin toplumun katmanlaşmasına yardımcı olma gibi bir işlevi vardı. Telli enstrümanlar (ziter ve gusli), nefesli çalgılar (kaval) ve vurmali çalgılar (litofon, çan ve davul) arasında ayırım yapılmaktaydı. Aynı zamanda bu enstrümanlar hükümdar ile hizmetçiler arasındaki ilişkileri düzenlemeye yardımcı olmaktadır. Guqin'in doğru çalınması, hükümdar tarafından ülkenin doğru yönetilmesinin bir işareti olarak kabul edilmekteydi. Bu nedenle, imparatorlar genellikle resimlerde Guqin çalarken görülmektedir (Zaychenko, 2016, s. 90). İlk çağ döneminden kalan metinlerden biri olan "Tarih Klasığı" eserinde anlatılan Şun İmparatorunun, ülkeyi yönetmek için ton yüksekliğini ayarlayan boru-flütleri kullanması da müzikle alakalı

dikkat çekici anektodlardan biridir. Müzik, ata ruhlarına tapma törenlerinin ayrılmaz bir parçasıydı. Zhou Hanedanlığı döneminde, 'Zariflik' ve 'Övgü' gibi bazı müzik türleri, saray müzik standartları olarak kabul ediliyordu ve ruhlarla bağlantı kurma gibi çeşitli törenlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur (Zaychenko, 2016, s. 89). Övgünün doğru bir şekilde icra edilmesi, insanların tanrılar ve atalarla bağlantı kurmalarına yardımcı oluyordu. Onlar, ricada bulunur, şükranlarını sunar, zaferlerini kutlar, şanlarını yüceltir ve çeşitli hediyeler sunarak tanrılara saygılarını gösterirlerdi. Dönemin önemli eserlerinden biri olan 'Değişimler Kitabı'nda müzik, hükümdarların çeşitli tanrıları ve ataları memnun etmek amacıyla icat ettiği bir şey olarak tanıtılmaktadır. Başka bir deyişle müzik, tanrıları tatmin etmek için sunulan bir kurban gibi bir rol oynamaktadır. Zhou Hanedanlığının resmi müzik temsilleri, ahenk için kullanılmaktaydı. Ancak, bu sadece ruhlar ve atalarla ilişkiler üzerine kurulu bir soy devamlılığı değil, aynı zamanda kültürel devamlılık niteliğindedir. Müzik aynı zamanda hükümdarın manevi gelişim aracı olarak da kullanılmaktaydı. Zhou Hanedanlığı döneminin önemli eserlerinden biri olan 'Şiir Kitabı'nda belirtildiği gibi, müzik eşliğinde düzenlenen eğlenceler ve ziyafetler, saygılı ve tasarruflu davranmayı öğreten faaliyetlerdi. Bu faziletlerin doğrudan ülkeyi yönetme işleriyle ilişkili olduğu bilinmektedir. Batı Zhou Hanedanlığı döneminde ise Yayue adlı bir müzik türü ortaya çıkmıştır. Bu müzik türü, sarayda sunulan Çin klasik müziği, lirik müziği, Beş Hanedan On Krallık müziği ve oda müziği gibi türleri içermektedir. Yayue'nin o dönemde aristokratik siyasi gücün resmi temsili olarak kabul edildiği bilinmektedir. Konfüçyanizm sisteminde, Yayue doğru ve istikrarlı devlet yönetiminin sembolü olarak görülmekte ve soylu sınıfları ayırt etmek için kullanılmaktaydı. Yayue ayrıca aristokratik okçuluk yarışmaları, avcılık turları veya başarılı askeri mücadelelerin sonunda düzenlenmekteydi. Diplomatik toplantılarda Yayue sunumuna ilişkin ayrıntılı kurallar bulunmaktaydı. Yayue, Çin dışında Hindistan, Hindistan, Kore ve Orta Asya'dan gelen enstrümanlarla çalınmaktaydı (İlyasoğlu, 1994, s. 4). Törenlerde, kişinin sosyal statüsüne göre farklı enstrümanlar çalınırdı, bu da toplumsal düzenin korunduğunu hissettirmekteydi. Oda müziği olarak adlandırılan diğer bir tür ise lavta ve zither (uda benzer telli bir çalgı) eşliğinde halk şarkılarından oluşan saray müzik temsillerini içermekteydi (Zaychenko, 2016, s. 84). Bu tür temsiller genellikle imparatorun haremi tarafından gerçekleştirilmekte ve hem imparatoru eğlendirmekte hem de ülkenin durumu hakkında bilgi vermekteydi.

Qin ve Han Hanedanlığı dönemlerinde savaş müziği ortaya çıkmıştır. Kösemihal'e (1939, s. 7) göre; Çinliler savaşta müzik kullanmaktadırlar ve farklı türlerde enstrümanları bulunmaktadır. Bu müzik, üflemeli orkestranın vurgulu çalgıcılar eşliğinde çalınan bir türüdür. Bunu gözlemleyen Çin generalleri savaş dönüşlerinde Türkistan askeri çalgılarını Çin'e götürmüşlerdir. Örnek verilecek olunursa bunlar; ağzı deveboynuna benzer, ağaç kabuğundan yapılan ve üzerinde delikleri bulunan bir Tatar borusu ve çift düdüklü bir ağız çalgısıdır. Anlaşıldığı üzere o dönemde Türkistanlıların çok daha çeşitli savaş çalgıları bulunmaktadır.

Özellikle Tang döneminde, Türkistan bölgesinde yaşayan Türk kavimleriyle yoğun kültürel etkileşimler yaşanmıştır. Bu etkileşimler sonucunda hem Çin'in soylularıyla hem de halkıyla Türk kavimleri arasında karşılıklı iletişim gerçekleşmiştir. Bu etkileşimler sonucunda Türk kavimlerinin müzik kültürü, Tang dönemi Çin müziğini belirgin bir şekilde etkilemiş ve bu etkiler, Çin müziğinin zenginleşmesine, değişmesine ve yeni müzik sistemlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Örnek verilecek olursa; Sui Hanedanlığı döneminde başlayan "Dokuz Müzik Türü", Tang döneminde şekillenmiş ve sınırlarını çizmiştir. Türk müziklerinin de etkisiyle Çin müziği, nitelik ve çeşitlilik bakımından gelişmiştir. Bu dönemde müziğin üç temel türü mevcuttur; Gequ (melodiler), Wuqu (dans ezgileri) ve Jiequ (enstrümantal melodiler). Bu türler, tarzlarına göre Yanyue,

Duobuyue (çokuluslu müzik), Daqu (yüce ezgiler) ve Angfaqu (Budist melodileri) olarak dört gruba ayrılmaktaydı (Öztürk, 2023, s. 59). Tarihçilere göre, Tang döneminde barışçıl-etnik diyalogun ve istikrar politikasının devam etmesinin nedeni, müziğe verilen özel önemdir. Tang kültürü, Han Ulusunun, Batı Bölgesi kültürünün ve Budizmin birleşimi olarak kabul edilmekteydi. O dönemde Çin, ırk veya dine bakmaksızın tüccarları ve seyyahları karşılayarak kapılarını açmıştır (Zaychenko, 2016, s. 92).

Erken Tang döneminde “Shibuji” yani “müzik dairesi” anlamına gelen bir kurum yapılmıştır. Bu kurumda müziğin sınıflandırılması, yerli veya uluslararası tarzlardan ziyade “ayakta durma” ve “oturma müziği” olarak, icra kısımlarına göre belirlenmiştir. (Zaychenko, 2016, s. 95).

1952 yılında Xi-an şehrinin doğusunda gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda, Tang dönemine ait olduğu tahmin edilen duvar resimleri bulunmuştur. Bu resimlerin bazılarında müzik aletleri ve dansçılar tasvir edilmiştir. Dansçılar, “Hu” olarak bilinen kişilere benzeyen, koyu renkli gözlere, uzun burunlara sahip, beyaz kumaşlarla başlarını sarmış, uzun kollu gömlekler ve siyah kemerler giymiş, sarı renk ayakkabılar ve sarı yeşil halılar üzerinde dans etmektedirler. Dansçıların sağ tarafında bir sarı halı daha bulunmakta ve bu halı üzerinde beş kişiden oluşan bir orkestra görülmektedir. Ön sırada diz üstü oturan üç kişi, ellerinde dikey olarak tuttıkları di, beş telli pipa ve konghou çalmaktadır (Guan 1992, Öztürk 2023’ten). Arka sırada ise bir kişi xiao (bambu flüt) çalmakta, diğeri ise çalmadan beklemekte, dansçıların sol tarafında ise bir sarı halı daha bulunmakta ve bu halı üzerinde altı kişiden oluşan bir orkestra yer almaktadır. Ön sırada oturan üç kişi pipa, sheng ve bo çalmaktadır. Arka sırada ise bir kişi di çalmakta, bir diğeri ritim tutmak için tahta parçasına vurmakta ve üçüncü kişi hiçbir enstrüman çalmadan beklemektedir (Öztürk, 2023, s. 57). Bu da Tang döneminde müziğin önemli bir rolü olduğunun bir kanıtıdır.

Tang hanedanlığı döneminde Uygur müziğinin etkileri de görülmektedir. 6. yüzyıl Uygur müzisyenlerinden Sucup’un, on iki melodiyi çok iyi bildiği ve bilgileri Çin’e taşıdığı bilinmektedir. Bu melodi, Çin müziğine önemli bir yenilik getirmiştir. Ayrıca, Çinli müzisyenlerin de Uyguristan’a gelerek müzik dersleri aldıkları ve Türklere özgü bazı müzik aletlerini Çin’e götürdükleri belirtilmektedir. Sucup’un yanı sıra, Sui döneminden itibaren Vaycra Kilti, Beyminda, Pi Şiğu, Vaycraçin, He Mianzi, Sao Xiaokui gibi birçok müzisyen de Çin’e giderek Uygur müziğinin yayılmasına katkı sağlamıştır (Baykuzu, 2005, s. 128).

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç bir olguyu ya da durumu doğal ortamı içerisinde derinlemesine anlamaya çalışmaktır. Dolayısıyla nitel araştırmalarda önce anlama daha sonra yorumlama süreci vardır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada Flüt enstrümanının Çin uygarlığında gelişen hanedanlıklar dönemlerindeki rolünün tespiti, farklı türlerde yapılan flütlerin özellikleri ve kullanım alanlarının ortaya konulması amacıyla kültür analizi (etnografya) deseni kullanılmıştır. Kültür analizi deseni, bireysel algı ve davranışın yanında toplumsal yapı, işleyiş, değerler gibi kültürel öğelerin ortaya çıkarılması ve analizi üzerine odaklanmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2006). Aynı zamanda kültür analizi ile bir yörenin müziğine, yemeklerine veya kıyafetlerinin incelenmesine de odaklanılır. Kurtaslan ve Aldut’a (2024, s. 164) göre, kültür soyut bir kavramdır, toplum içinde yaşayan bireylerin davranışları yoluyla görünür hale gelir. Kültürün bize yansıyan kısmına artifakt denir. Böylece artifaktlar

davranışların görünür hale gelmesiyle oluşur. Sözel, davranışsal ve fiziksel olmak üzere 3 tür artefakt yoluyla kültür analizi yapılmaktadır. Becerikli (1999)'ye göre alanyazında fiziksel-fiziki ya da görsel artefaktlar olarak da geçmekte olan fiziki artefaktlar, iş yapılırken kullanılan araç gereçleri, iş yapılırken kullanılan yöntem ve teknikleri bireylerin davranışları yoluyla görünür hale getirilmeyi ifade etmektedir. Çalışmada Çin uygarlığında gelişen hanedanlar döneminde müzik kültürünün bir simgesi olan flütün fiziksel artefaktlar yönünden incelemesi yapılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Bu çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Patton (1987)'a göre, önceden belirlenen bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumlar çalışılır. Ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından hazırlanabilir ya da daha önceden oluşturulmuş bir ölçüt listesi kullanılabilir. Araştırmacı tarafından önceden belirlenen ölçütler vardır. Yaşamış olan tüm uygarlıklar içerisinde Çin uygarlığı, Çin uygarlığında müzik kültürüne ve özellikle flüt çalgısına önem veren hanedanlıklar, bu hanedanlıklarda kullanılan flütler, flütlerin özellikleri ve kullanıma durumları bu çalışmanın önemli ölçütlerini oluşturmaktadır. Belirlenen bu ölçütler sonrası araştırma için veri toplama süreci başlamıştır

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler dokümanlar yoluyla toplanmıştır. Doküman incelemesi, Nitel araştırmada kullanılan diğer yöntemler gibi doküman analizi de anlam çıkarmak, ilgili konu hakkında bir anlayış oluşturmak, ampirik bilgi geliştirmek için verilerin incelenmesini ve yorumlanmasını gerektirmektedir. Ulaşılabilen belgeler, görsel ve işitsel kayıtlar, fotoğraflar, şekiller çalışmanın amacına yönelik olarak tek tek incelenmiştir. Elde edilen veriler betimsel bir şekilde analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz "nitel analizin ilk basamağını oluşturan betimleme kişi, nesne ve olaylara ilişkin temel özelliklerin yazılı olarak ifade edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Nitel analiz sürecinde üzerinde çalışılan olgunun eksiksiz ve kapsamlı bir biçimde betimlenmesi büyük önem taşımaktadır" (Özdemir, 2010, s. 325). Betimsel analiz yoluyla Çin uygarlığı, Çin uygarlığında müzik kültürüne ve özellikle flüt çalgısına önem veren hanedanlıklar ve bu hanedanlıklarda kullanılan flütlerin özellikleri, kullanıma durumları betimsel şekilde analiz edilmiştir.

Bulgular

Çin müzik tarihinde üflemeli çalgıların tarihçesi oldukça köklüdür. Zhejiang eyaletinde yapılan kazılarda bulunan ve yaklaşık 7 bin yıl öncesine tarihlenen Neolitik döneme ait yumurta şekilli düdüklü ve bir, iki ve üç deliği bulunan kemik borular bu zengin geçmişin bir parçasıdır (Kerimov, 2019, s. 231). Bu bulgular, Çin'deki müzik geleneğinin kökenlerini daha da geriye götürmektedir. Bu dönemde müzik, ritüeller, dini ayinler ve günlük yaşamın ayrılmaz bir parçasıydı. Antik Çin müziğinde flüt, bahsedilen etkinlikler için kullanılan önemli bir enstrüman olarak ortaya çıkmıştır. En eski Çin flütünün "sequencei" olarak bilinen bambu bir enstrüman olduğu tahmin edilmektedir. Bazı kaynaklarca sequencei, Çin müziğinin temel taşlarından biridir ve çeşitli boyutlarda ve tonlarda mevcuttur. En yaygın sequencei çeşitleri arasında tek kamışlı, iki kamışlı ve üç kamışlı olanlar bulunmaktadır. M.Ö. 1. yüzyılın sonlarında flüte, "Hengcui" denilmekteydi. Bu çalgı, zamanın üflemeli çalgıları arasında önemli yer tutmaktaydı. 7.

yüzyıla gelindiğinde ise flüt birçok değişikliğe uğramıştır. Bunlardan biri de üzerine zar ile kapalı bir delik daha eklenmesidir.

Antik Çin döneminde flütler, genellikle bambu malzemeden yapılmaktaydı. Bambu, hafifliği ve dayanıklılığı nedeniyle enstrüman yapımında tercih edilen bir malzeme idi. Çin kültüründe çalgılar yapıldıkları malzeme ve tınlarına göre kategorize edilmişlerdir. Çin filozoflarına göre çalgılar, yapıldıkları malzeme, mevsimleri ve yönlerle de bağlantılı olup, örneğin flüt ve bambu, baharı ve doğu yönünü temsil etmektedir (Kerimov, 2012, s. 461). Antik dönemde bambu flütler farklı türlere ayrılmışlardır. Bu türlere Dizi, Xindi, Xiao, ve qudi flütleri örnek olarak gösterilebilir. Her üçü de doğrudan deliğe üflenmesiyle ses üretirler, bu nedenle “aerophone” kategorisine girerler. Ancak, her birinin kendine özgü özellikleri ve çalma teknikleri vardır;

Dizi Flütü, Çin’de yaygın olarak kullanılan bir diğer bambu flüt çeşididir. Adını üzerindeki deliklerden alır; “dizi” “delik” anlamına gelir. Dizi flütleri, genellikle bir dizi delik ve bazen bir membran ile birlikte gelir. Flütün ağızlığına üflenerek ses üretilir ve parmaklarla deliklerin kapatılmasıyla tonlar değiştirilir. Çalgının ön tarafında, üfleme deliği dışında, 6 adet parmak deliği, 2 yardımcı delik, arka yüzünde ise akort etmeye yarayan 2 delik bulunmaktadır. Dizi flütü, Çin geleneksel müziğinin temel enstrümanlarından biridir ve farklı boyutlarda ve anahtarlarda mevcuttur. Dizi’de diğer flüt çeşitlerinin aksine, ağızlığa yakın olan 3 deliğin kapatılması ile elde edilen ses Dizi’nin karar sesidir (Ataman, 2016, s. 2184). Enstrümanda “dimo” adı verilen zar ile kaplanmış bir delik bulunmaktadır. Diatonik bir çalgı olan Dizi’nin en çok kullanılan çeşidi Re’dir. Çalgı genel olarak 2 oktavlık bir ses genişliğine sahiptir Gür sesli bu çalgı, neşeli dans müziği ve şarkılar seslendirirken aynı zamanda çeşitli doğa sesleri ve kuşların civıltısını taklit etme yeteneğine sahiptir (Kerimov, 2019, s. 232).

Xindi flütü, Çin’in antik dönemlerine kadar uzanan köklere sahiptir. İlk olarak Zhou Hanedanı döneminde ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ancak, Xindi flütü özellikle Tang Hanedanı (M.S. 618-907) ve Song Hanedanı (960-1279) dönemlerinde popülerlik kazanmıştır. Bu flüt, genellikle bambu nadiren de sert ağaç türlerinden yapılan bir flüt çeşididir. Yaklaşık 60 ila 70 santimetre uzunluğunda olup, modern flüt gibi yatay şekilde çalınan Xindi’nin Dizi’den ayrıldığı en önemli noktanın, dimo adı verilen zar ile kaplanmış deliğin bu çalgıda bulunmaması olduğu söylenebilir. Bazı araştırmalarda temelinin Dizi flüte dayandığı iddia edilen bu enstrüman, 20. yy.’da Avrupa müziği tampere sistemine dayalı olarak Ding Silin tarafından yeniden dizayn edilmiştir (Ataman, 2016, s. 2184). Xindi’yi Dizi’den ayıran bir diğer farklılık ise enstrümana, sağ el başparmak, sol el serçe parmak ve sol el işaret parmak ile kapatılan deliklerin ilave edilmesidir. Böylelikle Xindi flütü, tüm yarım tonları seslendirmeye ve modülasyona elverişli bir enstrüman haline gelmiştir.

Xiao, genellikle bambu veya benzeri malzemelerden yapılır. Çoğunlukla yatay pozisyonda çalınır. Ses, bir deliğe üflenerek veya deliklerin kapatılmasıyla değiştirilerek oluşturulur. Geleneksel Xiao’da ses üreten 6 parmak deliği mevcutken, modern Xiao’da ise önde 7 arkada ise 1 delik mevcuttur (Ataman, 2016, s. 2184, Ayers 2005’ten). Xiao, geleneksel Çin müziğinde önemli bir yere sahiptir ve farklı tonlarıyla duygusal ve etkileyici sesler üretebilir.

Qúdi (Koudi) Flütü: Bambu çalgılar arasında qúdi flütü diğerlerinden belirgin bir şekilde farklıdır ve net, parlak ve berrak bir sesi vardır. Qúdi sesi, “renkli ipek kurdelerin sürekli havada dönerek rüzgarla dans etmesi” şeklinde tasvir edilir (Kerimov, 2019, s. 233). Bu özgür ve parlak karakteriyle qúdi, müzik topluluğunda öncü bir rol oynamıştır. Geleneksel Çin flüt ailesinin en küçük boyuta sahip bambu çalgısı olan Qudi, yüksek ve dramatik tonuyla pikolo flütü anımsatmaktadır. Yaklaşık bir oktav ses genişliğindeki

Qudi, 8 ila 9 santimetre uzunluğa sahiptir. Antik Çin döneminde kemikten yapıldığı tahmin edilmektedir. 20. yy.'da Çin müziğine tekrar katılan bu enstrüman günümüzde ağaç, bambu ve PVC gibi malzemelerden de imal edilmektedir. Yatay olarak tutulan ve modern flüt gibi üflenen enstrümanda ses üreten 2-4 arasında delik mevcuttur (Ataman, 2016, s. 2185).

Antik Dönemden sonra flüt sanatında en dikkat çekici ilerlemeler Tang Hanedanlığı (618-907) döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, flüt performans teknikleri ve repertuarı genişlemiş; müzik, şiir ve resim arasında bir entegrasyon gerçekleşmiştir. Bambu flütler çeşitlilik göstermeye başlamış, bu dönemde, farklı bölgelerde üretilen ve çeşitli tonalitelerde çalınabilen bambu flüt türleri ortaya çıkmıştır. Çin gölge oyunu için icat edildiği söylenen ve dik tutularak çalınan bir flüt türü olan Xiao özellikle halk müziği ve şairlerin eşlik enstrümanı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etmiştir (Kastelli, 2014, s. 54). Yapısına göre flütlerden farklı olan metal flüt "sheng"; çok gür olmayan hoş ve boğuk sesiyle xiao ve dizi flütlerine renk katmak amacıyla tasarlanmıştır. Flüt, duygusal ifade ve sanatsal anlatım aracı olarak daha da öne çıkmıştır. Bunların gerçekleşmesinde metal flütlerin (Di) ortaya çıkarak, flütün ses kalitesini ve çeşitliliğini artırmasının da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Metal flütler (Di) genellikle askeri orkestralarda kullanılmıştır. Tang döneminde boyutları ve malzemeleri farklı olan dört di çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan biri yeşim taşından diğeri ise oyma taşlardan imal edilmiştir. Diğer iki grup di'nin yapımında ise bambu kullanılmıştır. Buna paralel olarak "di"nin ses renginde değişiklikler olmuştur. Tang döneminde enstrümana bir zar ekleyerek tonunun değişimini sağlayan ilk kişi Liu Xiying'dir. Xiying, öncelikle bambu di'nin üfleme deliği ile parmak delikleri arasında bir zar deliği açmış, sonrasında ise dilin içindeki bambu kamışın duvarına bir kat zar eklemiştir (Öztürk, 2023, s. 72). Di'nin günümüz Boehm sistemli flütten en önemli farkı, bu ilave zarın ses üzerindeki etkisidir. Xiying böylelikle di'nin tonunun daha büyük ve parlak olmasını sağlamıştır.

Tarihi kaynaklar incelendiğinde Zhou Hanedanlığı (MÖ 1122-256) döneminde de çingiraklar, telli çalgılar, flütler ve ağız orglarının çeşitlenerek sayıca arttığı görülmektedir (Kerimov, 2012, s. 459).

Yuan Hanedanlığı (1271-1368) döneminde, flüt tasarımlarında ve modellerinde yeni gelişmeler yaşandığı bilinmektedir. Metal flütlerin yanı sıra bambu flütlerin çeşitleri de çoğalmış, farklı tonalitelerde çalınabilen flüt modelleri, çeşitli müzik türlerine uygun olarak kullanılmaya başlanmış ve bu dönemde flüt, operanın gelişmesiyle birlikte operalarda da önemli bir çalgı olarak kullanılmıştır (Şansoy, 1996, s. 5). Moğol etkisi altındaki bu dönemde metal flütler, gür ve görkemli tonları dolayısıyla askeri törenler ve imparatorluk kutlamalarındaki müzik içinde, güç ve zenginlik sembolü olarak sıkça kullanılmıştır. Ming Hanedanlığı (1368-1644) döneminde, içsel çeşitlenme ve bölgesel farklılıklar flüt yapımında ve çalımında belirgin hale gelmiş, farklı bölgelerde üretilen flütler, o bölgelere özgü özellikleri taşıyarak çeşitlilik yaratmış ve o dönemde de bambu flütler, halk müziği ve geleneksel eğlence etkinliklerinde popülerliğini korumuştur.

Qing Hanedanlığı (1644-1912), Çin tarihindeki son feodal hanedanlık olup, müzik ve enstrümantasyon alanında da çeşitli gelişmelere sahne olmuştur. Qing Hanedanlığı döneminde flüt, belirli değişikliklere uğradı ve müziğin değişimine ayak uydurmuştur. Qing döneminde, Batı müziği ve enstrümanları ile ilk temaslar yaşanmıştır. Bu etkileşim, Çin flütünü de etkilemiş ve bazı flüt tasarımları, Batı flütlerine benzer özellikler taşımaya başlayarak bu dönemdeki müzikal değişimlere ayak uydurmuşlardır. Geleneksel Çin üflemeli çalgılarından bir olan Bawu flütünün bu dönemde öne çıktığı tahmin edilmektedir. Bawu, günümüz flütü gibi yatay çalınan bir enstrüman olup, tek farkı

ağızlığın içinde yer alan, etrafı plastik veya kemikten yapılan üçgen metal kamışının olmasıdır (Ataman, 2016, s. 2184). Enstrümanın yapısı şu şekildedir; ön tarafında 6 arka tarafında ise 1 deliğe sahiptir. Qing Hanedanlığı dönemi, Çin’de şehirleşmenin arttığı bir dönemdir. Bu süreçte, flüt halk müziğinde ve şehir hayatında önemli bir yer edinmiş, sokak müzisyenlerinin ve halk flütçülerinin, çeşitli melodi ve ritimleriyle şehirlerde dinleyicilerle buluştuğu bilinmektedir.

Modern dönemde Çin flütü, kültürel ve teknolojik değişimler geçirmiş ve ulusal ve uluslararası sahnede kendine özgü bir yer edinmiştir. Bu dönemde modern flütün yanı sıra hala geleneksel Çin flütü kullanılmaktadır. Geleneksel Çin flütleri Kuzey ve Güney grubu olarak başlıca iki kategoriye ayrılmaktadır. Güney grubundan Qudi flütü, esas olarak Çin’in Yangtze Nehri’nin güneyinde yaygın olarak kullanılmakta, Kuzey grubundan Bangdi ise Çin’in kuzeyinde kullanılmaktadır. Modern dönemde Çin’de flüt yapımında kullanılan malzemelerden bambu yerini metale bırakmıştır. Geleneksel bambu flütlerin yanı sıra, modern flüt tasarımları metal alaşımlar, plastik ve diğer malzemeleri içermektedir. Bu, enstrümanın tonalitesini, çalım kolaylığını ve dayanıklılığını artırmıştır. Modern Çin flütü repertuarı, geleneksel Çin müziğinin yanı sıra batı müziği, caz, pop ve diğer müzik türlerini de içermektedir. Sanatçılar, flütü çeşitli tarzlar ve müzik türleriyle entegre ederek yeni ve çeşitli eserler üretmiştir. Repertuarının genişlemesi ile beraber Çin’de flüt çağdaş müzik sahnesinde önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde flütün uluslararası müzik sahnelerinde daha fazla tanınmaya başlamasıyla beraber Çinli flüt sanatçıları, dünya çapında konserler vermiş, kayıtlar yapmış ve uluslararası müzik festivallerinde yer almışlardır. Çin flütünün uluslararası sahnedeki bu varlığı küresel bir kitleye ulaşmasını sağlamıştır.

Çin flütü, modern dönemde müzik eğitimi ve akademik çalışmalarda da önemli bir rol oynamıştır. Çin’deki müzik okulları ve konservatuvarlar, öğrencilere hem geleneksel hem de modern repertuarlarda flüt çalmayı öğretmektedir. Çin flütü, modern dönemde hem geleneksel hem de modern sanatçılar arasında popülerliğini sürdürmüştür. Geleneksel flüt ustaları, geleneksel Çin müziğini yaşatmanın yanı sıra, modern sanatçılar da enstrümanı çağdaş müzik bağlamında yeniden şekillendirmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Çin flütü, tarihsel süreçte zengin çeşitliliği ve teknik yenilikleri ile önemli bir değişim geçirmiştir. Antik dönemlerden günümüze kadar süregelen bu değişim, Çin flütünü sadece bir enstrüman değil, aynı zamanda bir kültürün, tarihin ve sanatın bir yansıması olarak tanımlamaktadır. Çalışmada bulgular dahilinde tespit edilen sonuçlar aşağıda ele alınmıştır.

Çin’de Neolitik döneme ait yumurta şekilli düdüklerin, kemik boruların, sequencei adı verilen tek kamışlı, iki kamışlı ve üç kamışlı flütlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Antik dönemdeki bambu flüt türlerinin ise, Dizi, Xindi, Xiao, Qudi flütleri olduğu ve bu flütlerin kültürel ve dini ritüellerin bir parçası olarak önemli bir rol oynayarak, enstrümanın doğanın sesleriyle uyumlu melodilerinin, doğa ve insanlar arasındaki bağlantıyı güçlendirdiği tahmin edilmektedir. İlk flütlerin genellikle bambu veya tahta malzemelerden yapılmasının, hafif, dayanıklı, taşınabilir ve çeşitli kültürel etkinliklerde kullanılabilir olmasına olanak tanıdığı tespit edilmiştir. O dönemde Hengcui ve sonrasında gelen Kundi ve Xiao flütlerinin, Dizi’ye göre daha alçak bir ses tonuna sahip oldukları ve yumuşak sesleriyle genellikle Dizi flütünü destekledikleri, ayrıca her iki flütün ses elde etme yöntemlerinin hemen hemen aynı olduğu; tek farkın, Xiao’nun dikey tutularak çalınması olduğu saptanmıştır. Qudi’nin kendine özgü tınısı kolayca

algılanırken, Xiao için sessiz ve sakin, karakteristik bir ses rengi bulunduğu, bu iki çalgının seslerinin birleşiminde bir zıtlığın yaratıldığı saptanmıştır.

İlk flütler, genellikle saray müzik toplulukları ve dini törenlerde kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Böylelikle bu enstrümanların, sadece müziğin bir parçası olmakla kalmayıp, aynı zamanda ritüellerde ve saray yaşamında da önemli bir role sahip olduğu tespit edilmiştir. Han Hanedanlığı ve Tang Hanedanlığı dönemleri, Çin flütünün evriminde önemli kilometre taşlarını temsil etmekte, metal flütlerin tanıtımı ve bambu flütlerin çeşitlenmesinin Çin müziğinin zenginliğini artırdığı ve aynı zamanda, sanatsal ilerlemelerle bestelenen önemli eserlerin, Çin flütünü öne çıkardığı tespit edilmiştir. Bu dönemde Bambu flütlerin çeşitlilik gösterdiği, farklı tonalitelerde çalınabilen bambu flüt türlerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Çin gölge oyunu için icat edildiği tahmin edilen Xiao özellikle halk müziğinde, şairlerin eşlik enstrümanı olarak yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bir metal flüt türü olan Sheng'in ise Xiao ve Dizi flütlerine renk katmak amacıyla tasarlandığı saptanmıştır. Bununla beraber metal flütlerin (Di) ortaya çıktığı ve genellikle askeri orkestralarda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tang döneminde boyutları ve malzemeleri birbirinden farklı olan dört adet di çeşidinin bulunduğu, bunlardan birinin yeşim taşından diğerinin ise oyma taşlardan imal edildiği, diğer iki grup di'nin yapımında ise bambunun kullanıldığı saptanmıştır. Dönemde flüt için en önemli gelişme, Liu Xiying'in enstrümana bir zar ekleyerek tonunun değişimini sağlaması olmuştur. Xiying'in, öncelikle bambu di'nin üfleme deliği ile parmak delikleri arasına bir zar deliği açtığı, sonrasında ise dilin içindeki bambu kamışın duvarına bir kat zar eklediği tespit edilmiştir.

10. yüzyılda hüküm süren Song hanedanı döneminde de flütün, okunan şiirlere eşlik ettiği saptanmıştır.

Yuan ve Ming Hanedanlıkları, Çin flütünün çeşitlenmesinde önemli dönemlerdir. Metal ve bambu flütler arasındaki denge, bölgesel farklılıkların ortaya çıkışı ve müziğin toplumsal rolü, bu hanedanlıkların müzik tarihine önemli katkılarda bulunmuştur. Çin flütü, bu dönemlerde kültürel ve sanatsal zenginliğin bir ifadesi olarak güçlü bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Yuan Hanedanlığı döneminde flütün, operanın gelişmesiyle birlikte operalarda da önemli bir çalgı olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Moğol etkisi altındaki bu dönemde metal flütler, gür ve görkemli tonları dolayısıyla askeri törenler ve imparatorluk kutlamalarındaki müzik içinde sıkça yer aldığı saptanmıştır.

Ming Hanedanlığı (1368-1644) döneminde özellikle bölgesel farklılıklar flüt yapımında ve çalımında belirgin hale gelmiş, farklı bölgelerde üretilen flütler, o bölgelerin özelliklerini taşıyarak çeşitlilik yaratmış ve bambu flütler, halk müziği ve geleneksel eğlence etkinliklerinde popülerliğini koruduğu saptanmıştır.

Qing Hanedanlığında Çin flütü, müzik sahnesinde hem geleneksel hem de yenilikçi bir rol oynamış, saray müzik geleneğini sürdürürken, halk müziği ve şehir yaşamındaki etkisiyle de Çin kültürünün çeşitliliğine katkıda bulunmuştur. O dönemde başlayan Avrupa müziği ile temasların, flüt tasarımlarında çeşitlenmeye yol açtığı tespit edilmiştir. Geleneksel Çin üflemeli çalgılarından bir olan Bawu flütünün de bu dönemde öne çıktığı tahmin edilmektedir. Bawu'nun, modern flüt gibi yatay çalınan bir enstrüman olduğu, tek farkının ağızlığın içinde yer alan, etrafı plastik veya kemikten yapılan üçgen metal bir kamış olduğu tespit edilmiştir.

Modern dönemde Çin flütü, zengin tarihini ve kültürel mirasını korurken, aynı zamanda çağdaş müzik sahnesinde dinamik bir varlık sergilemiştir. Gelişmiş yapım teknikleri, genişleyen repertuar ve uluslararası etkileşim, Çin flütünü hem geleneksel hem de modern müzik dünyasında önemli bir enstrüman haline getirmiştir. Günümüzde

modern flütün yanı sıra hala geleneksel Çin flütü de kullanıldığı bilinmektedir. Geleneksel Çin flütleri Kuzey ve Güney iki gruba ayrılmakta, Güney grubundan Qudi, Çin'in Yangtze Nehri'nin güneyinde, Kuzey grubundan Bangdi ise Çin'in kuzeyinde yaygın olarak kullanıldığı saptanmıştır. Günümüzde teknoloji ve uluslararası etkileşim, flütün yapısal özelliklerini ve performans tekniklerini etkilemiş olsa da geleneksel Çin flütü, antik kültürün bir yansıması olarak Çin müziğinin önemli bir unsuru olarak varlığını sürdürmektedir

Kaynakça

- Ataman, Ö. G. (2016). İpek Yolu'nun Geçtiği Asya Ülkelerinde Flüt ile Benzerlik Gösteren Geleneksel Çalgılar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (İpekyolu Özel Sayısı), 2180-2195.
- Baykuzu, T. D. (2005). Güney Hunları ve "Hun Flütünden On Sekiz Şarkı". *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), 101-118.
- Çakan, V. (2017). Ülke Tanıtımı: Geçmişten Günümüze Çin. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 111-130.
- Doğan, K, C ve Arslan, S. (2023). Antik ve İmparatorluk Çin'inde Hanedanlıklar Bürokrasisi: Weberyen Bir Bakış. *Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi*, (4), 65-87.
- Durdular, A. (2006). 1970'ten Günümüze Karşılaştırmalı Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- İlyasoğlu, E. (1994). *Zaman İçinde Müzik*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,
- Ögel, B. (1991). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (2). Kültür Bakanlığı.
- Kaçer, M. (2017). Çin Bürokrasi Sınavları: Patrimonyal Bürokraside Rasyonel Bir Gelenek. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 145-166.
- Kastelli, S. (2014). *Anadolu Geleneksel Nefesli Çalgıları ve Bu Çalgılar Üzerine Özgün Bağdalar*. Sanatta Yeterlik Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Kösemihal, M. R. (1939). *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri*. İstanbul: Numune Matbaası,
- Kurtaslan, H. & Aldut, D. (2024). Antalya Etnografya Müzesinde Sergilenen Çalgıların Özellikleri ve Yöredeki Kullanılma Durumları. *EKEV Akademi Dergisi*, (97), 163-193.
- Kerimov, R. (2019). Geleneksel Çin Müzik Kültüründe Si-Zhy Kavramı. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 223-236.
- Kerimov, R. (2012) Çin Çalgılarının Geleneksel "Ba Yin" Sınıflandırması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7), 457-466.
- Öztürk, N. P. (2023). Tang Hanedanlığı Dönemi Çin Müziği ve Türk Kavimlerinin Çin Müziğine Etkileri. *Bilig*, (105), 55-78.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Şansoy, G. (1996). *Tahta Oyma-Basma Kitap Resimleri Tarihi ve Yeni Uygulamaları*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yıldırım, K. (2021). *Tarih Öncesinden 21. Yüzyıla*. İstanbul: Ötüken Neşriyat,

Zaychenko, S. (2016). Müziğin Eski Çin Devlet İşlerindeki Yeri. *Doğu Araştırmaları*, (16), 75-100.
<http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter23/chapter230308.htm> [Erişim Tarihi: 16.03.2024].